

Берієвська „відлига” 1939 року: причини та наслідки

Політичні репресії в умовах формування й функціонування тоталітарної системи на тому чи іншому етапі мала свої характерні особливості. Відповідно до політичних, економічних та соціальних чинників вони набирали найбільших обертів або різко припинялися. Саме через призму цього слід сприймати „берієвську відлигу”, яка вперше стала своєрідним засудженням масових політичних репресій 1930-х років.

1937-1938 роки стали справжньою трагедією для народу України. Достатньо навести ту зловісну статистику, яка характеризує масштаби політичних репресій. Зокрема, в 1937 році було заарештовано 159 573 наших співвітчизників, в 1938 році – 108 006 громадян. Наведені шокуючі відомості пройшли крізь долю практично кожної родини.

Маючи достовірну інформацію щодо суспільно-політичних настроїв населення, вище партійно-державне керівництво СРСР не мало ніякого іншого виходу, як піти на певні поступки, відмежуватися від тих кривавих злочинів, які в першу чергу торкнулися політичної інтелектуальної еліти. Рішення приймалося до примітивності просто. Наркома внутрішніх справ СРСР М. Єжова звинуватили чи не в усіх людських гріхах – від зв'язку з іноземними розвідками до відкритого шкідництва у найневірогідніших сферах.

М. Єжова змінив Лаврентій Павлович Берія. Його кандидатура, напевне, не викликала ніяких сумнівів. Сталін особисто знав Л. Берію, знав про інспіровані ним чистки у Закавказзі, вірив у демонстративну неприхованість відданості вождю. Та й біографія Л. Берії відповідала тим вимогам, які висували прискіпливі кадровики з апарату ЦК ВКП(б). Народився у невеличкому Абхазькому селі Мерхеулі, в 1917 році зафіксував своє членство у більшовицькій партії, з 1921 року – в органах ВЧК, а згодом

очолив партійну організацію Закавказького краю¹. Л. П. Берія з жовтня 1931 року – другий секретар Закавказького ВКП(б). З жовтня 1932 року – перший секретар Закавказького ВКП(б). У 1933 році виступив з доповіддю „До питання про більшовицькі організації Закавказзя” (її автором був розстріляний в 1937 році директор грузинського Інституту історії партії Є. А. Бедія), в якій фальсифікувалася історія революційного руху в краї, а роль Сталіна всіляко перебільшувалася. Зазначена доповідь сподобалася лідеру ВКП(б) і була видана масовим тиражем окремою книгою, рекомендованою до вивчення в мережі політичної освіти.

Зближенню зі Сталіним сприяли регулярні спілкування в дні приїзду останнього в Абхазію на відпочинок. Свою відданість вождю Л. Берія продемонстрував восени 1933 року під час прогулянки на катері по озеру Ріца, заслонивши Сталіна від пострілу по катеру охорони, яка не розібралася в цій ситуації. Крім того, для зміцнення стосунків зі Сталіним Л. Берія підняв на щит похилого віку матір вождя Кеке, яку не дуже жалував її рідний син. Л. Берія організував вперше після революції помпезну зустріч Сталіна з матір'ю в 1935 році у Тбілісі².

Чого очікували від Л. Берії? Реальних змін чи зміни декорацій в просторому будинку на Луб'янці? На це існують різні точки зору. Серго Гегечкорі (Берія) вважав до останніх хвилин свого життя, що саме його батько став ініціатором цілого ряду демократичних реформ в СРСР, включаючи реабілітацію репресованих. Однак підтримати зазначену думку може тільки людина, не обізнана з радянською політичною системою. Жодна ініціатива, жодне починання не могло бути проведене в життя без згоди вищого політичного керівництва країни. Не можна не взяти до уваги і те, що Л. Берія був новачком серед політичної еліти і, мабуть, не прагнув протиставити себе тим колам, які підняли його до рівня однієї з найвищих посадових осіб СРСР.

Тому поняття берієвська “відлига” можна сприйняти лише опосередковано, враховуючи, що Нарком внутрішніх справ СРСР лише

втілював у життя ту лінію, яка була визначена керівниками більшовицької партії.

Це, зокрема, підтверджується дослідженнями ряду авторів, які зосередилися на розробці проблем політичних репресій періоду радянського тоталітаризму. В першу чергу необхідно відзначити праці О. Г. Бажана, В. А. Войналовича, Ю. З. Данилюка, Г. К. Ковтуна, Ю. Шаповала, В. Пристайко та інших³.

Метою зазначеної статті є спроба проаналізувати нормативні акти вищого політичного керівництва СРСР, практику діяльності правоохоронних органів по реабілітації жертв масових незаконних репресій в кінці 30-х років.

Вказана тема має свої перспективи на дослідження, оскільки дає можливість реальніше з'ясувати місце і роль політичних репресій у формуванні та функціонуванні радянської тоталітарної системи.

Виявлені та опрацьовані нами документи дають підставу пов'язувати берієвську “відлигу” з широко оприлюдненою зараз постановою Ради Народних Комісарів СРСР та ЦК ВКП(б) від 17 листопада 1938 року “Про арешти, прокурорський нагляд і ведення слідства”⁴. Очевидно, що наведений документ пройшов глибокі та серйозні узгодження, тому що Політбюро ЦК ВКП(б) провело навіть не своєю постановою, а рішенням, яке було на порядок нижче у схваленні аналогічних документів. Однак зазначена постанова стала знаковою у розв'язанні складних і суперечливих проблем, які супроводжували політичні репресії.

Постанова РНК СРСР та ЦК ВКП(б) “Про арешти, прокурорський нагляд і ведення слідства” за рішенням Політбюро ЦК ВКП(б) була направлена всім секретарям ЦК нацкомпартій, крайкомів, обкомів, окружкомів, міськомів та райкомів ВКП(б), наркомам внутрішніх справ союзних та автономних республік, начальникам УНКВС країв та областей, начальникам окружних, міських та районних відділів НКВС, прокурорам союзних та автономних республік, країв і областей, окружним, міським і районним прокурорам. Таким чином, постанова була доведена до відома всіх

структур правоохоронних органів, першорядних керівників республік, країв та областей, округів, міст та районів.

У наведеній нами постанові за тогочасною практикою віддавалася данина органам НКВС, які начебто змогли знешкодити ряд шпигунських, терористичних та інших радянських організацій. В ній серед іншого говорилося: “РНК СРСР та ЦК ВКП(б) відзначають, що в 1937-1938 роки під керівництвом партії органи НКВС проробили велику роботу щодо розгрому ворогів народу і очистили СРСР від численних шпигунських, терористичних, диверсійних кадрів з троцькістів, бухарінців, есерів, меншовиків, буржуазних націоналістів, білогвардійців, збіглих куркулів та карних злочинців, що являли собою серйозне підґрунття опору іноземних розвідок в СРСР і особливо розвідок Японії, Німеччини, Польщі, Англії та Франції. Одночасно органами НКВС проведена велика робота і по розгрому шпигунсько-диверсійної агентури іноземних розвідок, що пробралися в СРСР у великій кількості з-за кордону під виглядом так званих політемігрантів і перебіжчиків з поляків, румунів, фінів, німців, латишів, естонців, харбінців тощо⁵”.

Як видно з цитованого документу, вище партійно-державне керівництво СРСР певним чином виправдовувало ту репресивну політику, яка здійснювалася в країні в 30-х роках. Однак за заскорузлими штампами приховувалася доля людей, які вірили, що радянська влада є найпрогресивнішою владою у всьому світі. Наприклад, відомі українські історики О. Рубльов та Ю. Черченко у своїй монографії висвітлили долі кращих представників української інтелігенції, які емігрували з Галичини до СРСР з єдиною метою піднести освітній, культурний рівень своїх єдинокровних братів, що проживали на території України⁶.

Надалі в документі яскраво простежується спроба відмежуватися від тих масових незаконних репресій, що мали місце у досліджуваній період. Характерно, що їх причиною пояснювалися діями тих же „ворогів народу, шпигунів і агентів іноземних розвідок”.

Вище партійне керівництво СРСР визначало, що завдання: „Полягає в тому, щоб продовжуючи надалі безкомпромісну боротьбу з усіма ворогами СРСР, організувати цю боротьбу за допомогою більш досконалих і надійних методів. Це тим більше необхідно, що масові операції по розгрому і викоріненню ворожих елементів, проведені органами НКВС у 1937-1938 роках при спрощеному веденні слідства і суду не могли не привести до багатьох значних недоліків і збочень у роботі органів НКВС та Прокуратури. Більше того, вороги народу і шпигуни іноземних розвідок, що пробрались в органи НКВС як в центрі, так і на місцях, продовжуючи вести свою підривну роботу, намагалися всіляко заплутати слідство, слідчі та агентурні справи, свідомо викривляли радянські закони, здійснювали масові та необґрунтовані арешти, в той же час рятуючи від розгрому своїх пособників, особливо тих, що засіли в органах НКВС”⁷.

Скинувши всю провину на „ворогів народу”, вище партійно-державне керівництво країни не змогло відмовитися від тих серйозних прорахунків, що існували в системі правоохоронних органів. Серед них першорядними вважалися такі:

По-перше, співробітники НКВС повністю закинули агентурно-інформаційну роботу, віддаючи перевагу діям більш спрощеними способами, практикуючи проведення масових арештів, не турбуючись при цьому щодо повноти і високої якості слідства. Працівники НКВС настільки відвикли від копіткої систематичної агентурно-інформаційної роботи і так захопилися спрощеним підходом провадження справ, що до останнього часу піднімали питання щодо надання їм так званих „лімітів” для проведення масових арештів. Це призвело до того, що надто слабка агентурна робота ще більше відстала і, що найгірше багато працівників НКВС втратили бажання проводити агентурні заходи, які для чекістської роботи мали виключно важливу роль.

Це зрештою призвело до того, що при відсутності належно поставленої агентурної роботи слідству, як правило, не вдавалося повністю викрити

арештованих шпигунів і диверсантів іноземних розвідок і повністю викрити всі їх злочинні зв'язки.

Така недооцінка значення агентурної роботи і недопустиме легковажне ставлення до арештів тим паче було нетерпиме тому, що Раднарком СРСР ЦК ВКП(б) у своїх постановах від 8 травня 1933 року, 17 червня 1935 року і, нарешті, 3 березня 1937 року давали конкретні рекомендації щодо необхідності правильної організації агентурної роботи, обмеження арештів і покращення слідства.

По-друге, суттєвим недоліком у роботі органів НКВС був глибоко спрощений порядок розслідування, при якому, як правило, слідчий обмежувався отриманням від обвинуваченого зізнання своєї вини і абсолютно не турбувався про підкріплення цього зізнання необхідними документальними даними (покази свідків, акти експертизи, речові докази).

Часто заарештований не допитувався впродовж місяця після арешту, а іноді й більше. При допитах арештованих протоколи не завжди велися. Часто мали місце випадки, коли свідчення арештованого записувалися слідчим у вигляді заміток, а потім впродовж тривалого часу (декада, місяць і навіть більше) складався загальний протокол, причому абсолютно не виконувалися вимоги статті 138 КПК щодо дослівної, по можливості, фіксації свідчень арештованого. Дуже часто протоколи допиту не складалися до того часу, поки арештований не зізнавався у здійсненні ним злочину. Нерідко траплялися випадки, коли в протокол допиту зовсім не записувалися свідчення звинуваченого, які спростовували ті або інші звинувачення.

Слідчі справи оформлялися неохайно, в них були чорнові, невідомо ким виправленні олівцем записи свідчень, вміщувалися не підписані допитуваним і не завірені слідчим протоколи дізнань та незатверджені звинувачувальні висновки.

Органи Прокуратури не приймали необхідних заходів щодо усунення цих недоліків, зводячи, як правило, свою участь у слідстві до простої

реєстрації і штампування слідчих матеріалів. Вони не тільки не усували порушення революційної законності, але фактично узаконювали їх.

Такого роду безвідповідальне ставлення до слідчого провадження, грубі порушення встановлених законом процесуальних норм нерідко вміло використовували вороги народу, які пробралися в органи НКВС і Прокуратури, як в центрі, так і на місцях. Вони свідомо перекручували радянські закони, фальсифікували слідчі документи, залучаючи до кримінальної відповідальності та піддаючи арешту за дріб'язкові підстави і навіть без будь-яких підстав, створювали з провокаційною метою „справи” проти невинних людей, в той же час вживали всіх заходів для прикриття і врятування від викриття своїх співучасників злочинної антирадянської діяльності. Такі факти мали місце як у центральному апараті НКВС, так і на місцях.

Всі ці відмічені цілком нестерпні недоліки в роботі органів НКВС та Прокуратури були можливі лише тому, що вороги народу, які пробралися в органи НКВС і Прокуратури, прагнули будь-якими засобами відмежувати роботу органів НКВС і Прокуратури від партійних органів, вивести їх з-під партійного контролю та керівництва і тим самим полегшити собі та своїм співучасникам можливість продовжувати антирадянську підривну діяльність.

Які ж рецепти пропонувало вище партійно-державне керівництво країни? Постановою Ради Народних Комісарів СРСР та ЦК ВКП(б) визначалося:

„1. Заборонити органам НКВС і Прокуратури проведення будь-яких масових операцій щодо арештів і виселення. Відповідно до статті 127 Конституції СРСР арешти проводити лише за постановою суду або за санкцією прокурора.

2. Ліквідувати судові трійки, утворені згідно з особливими наказами НКВС СРСР, а також трійки при обласних, краєвих і республіканських Управліннях РК міліції. Надалі всі справи в абсолютній відповідності з

чинними законами щодо підсудності передати на розгляд судів або Особливій нараді при НКВС СРСР.

3. При арештах органами НКВС і Прокуратури керуватися наступним:

а) погодження на арешти проводити у суворій відповідності до постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 17 червня 1935 року;

б) при витребуванні від прокурорів санкцій на арешт органи НКВС зобов'язані надати мотивовані постанови і всі обґрунтовуючі матеріали щодо необхідності арешту;

в) органи Прокуратури зобов'язані ретельно і по суті перевіряти обґрунтованість постанов органів НКВС про арешти, вимагаючи у випадках необхідного провадження додаткових слідчих дій або представлення додаткових слідчих матеріалів;

г) органи Прокуратури зобов'язані не допускати провадження арештів без достатніх на те підстав. Встановити, що за кожний неправильний арешт поряд з працівником НКВС несе відповідальність прокурор, який дав санкцію на арешт.

4. Зобов'язати органи НКВС при проведенні слідства дотримуватися усіх вимог кримінально-процесуальних кодексів. А саме:

а) закінчувати слідство у строки, які встановлені законом;

б) проводити допити арештованих не пізніше 24-х годин після їх арешту; після кожного допиту складати негайно протокол відповідно до вимоги статті 138 КПК із зазначенням точного часу початку і закінчення допиту. Прокурор при ознайомленні з протоколом допиту зобов'язаний на протоколі зробити запис про ознайомлення, з відзначенням часу, дня, місяця та року.

в) документи, перепустку та інші предмети, які вилучаються при обшуку, опечатуються негайно на місці обшуку згідно зі статтею 184 КПК, складаючи при цьому детальний опис всього опечатаного.

5. Зобов'язати органи Прокуратури дотримуватися вимог кримінально-процесуальних кодексів щодо здійснення прокурорського нагляду за

слідством, яке проводиться органами НКВС. Відповідно до цього зобов'язати прокурорів систематично перевіряти виконання слідчими органами всіх встановлених законом правил проведення слідства і негайно ліквідувати порушення цих правил, вживаючи необхідних заходів щодо надання звинуваченим можливості забезпечити їх за законом процесуальними правами тощо.

6. У зв'язку з підвищенням ролі прокурорського нагляду і покладання на органи Прокуратури відповідальності за арешти і проведення органами НКВС слідства визнати необхідним:

а) встановити, що всі прокурори, які здійснюють нагляд за слідством, що проводиться органами НКВС, затверджуються ЦК ВКП(б) за представленням відповідних обкомів, крайкомів, ЦК нацкомпартій та прокурора СРСР;

б) зобов'язати обкоми, крайкоми і ЦК нацкомпартій у місячний строк перевірити і подати на затвердження в ЦК ВКП(б) кандидатури всіх прокурорів, які здійснюватимуть нагляд за слідством в органах НКВС;

в) зобов'язати Прокурора СРСР т. Вишинського виділити з складу працівників центрального апарату політично перевірених кваліфікованих прокурорів для здійснення нагляду за слідством, яке буде проводитися центральним апаратом НКВС, і в дводекадний строк подати їх на затвердження ЦК ВКП(б).

7. Затвердити заходи НКВС СРСР щодо вдосконалення слідчого провадження в органах НКВС, які викладені в наказі від 23 жовтня 1938 року. Зокрема, схвалити рішення НКВС про організацію в оперативних відділах спеціальних слідчих частин. Визнаючи особливе значення організації правильної слідчої роботи в органах НКВС, зобов'язати НКВС СРСР забезпечити призначення слідчими в центрі і на місцях з числа кращих, найбільш політично перевірених і зарекомендувавших себе в роботі кваліфікованих членів партії.

Встановити, що всі слідчі органів НКВС у центрі і на місцях призначаються лише за наказом народного комісара внутрішніх справ СРСР.

8. Зобов'язати НКВС і прокурора СРСР надати своїм місцевим органам вказівку щодо ретельного виконання цієї постанови”⁸.

Наскільки вплинула зазначена постанова на практику роботи правоохоронних органів, свідчить виявлена нами статистика. Якщо протягом 1937-1938 років було заарештовано 267 579 громадян, то в 1939 році було видано 2458 ордерів на арешт⁹.

Не менш важливим документом, що розв'язував складні й суперечливі проблеми репресованих служителів православної церкви та православних віруючих, стало рішення Політбюро ЦК ВКП(б), викладене в протоколі № 98 від 11 листопада 1939 року, у якому зазначалося:

“1. Визнати недоцільною надалі практику роботи органів НКВС СРСР у частині арештів служителів руської православної церкви, православних віруючих.

2. Вказівку товариша Ульянова (Леніна) від 1 травня 1919 року за № 13666-2 “Про боротьбу з попами й релігією”, адресовану голові ВЧК Держинському й усі відповідні інструкції ВЧК-ОДПУ-НКВС, що стосуються переслідування служителів руської православної церкви й православних віруючих – відмінити.

3. НКВС СРСР провести ревізію засуджених і заарештованих громадян у справах, пов'язаних із богослужбовою діяльністю. Звільнити з-під варти й замінити покарання на таке, яке не пов'язане з позбавленням волі засуджених за вказаними мотивами, якщо діяльність цих громадян не зашкодило радянській владі.

4. Питання про долю віруючих, що належать до інших конфесій та перебувають під вартою й у в'язницях, ЦК розглядатиме додатково”¹⁰.

Про виконання рішення Політбюро ЦК ВКП(б) засвідчує довідка за підписом Л.Берії від 22 грудня 1939 року, в якій зазначено, що з таборів ГУТАБ НКВС було звільнено 12 860 осіб засуджених за вироками судів у

різний час. Кримінальні справи у відношенні до них припинені. У місцях позбавлення волі продовжують відбувати покарання більше 50 тисяч громадян, діяльність яких принесла суттєву шкоду радянській владі. Особові справи цих громадян у майбутньому будуть переглядатися. Передбачалося звільнити ще біля 15 тисяч осіб¹¹.

Чи можна, спираючись на факти і статистику, говорити про берієвську „відлигу”? У чомусь так. Тисячам громадян, які пройшли через горнило органів НКВС, було повернуто чесне і добре ім'я. Констатуючи діяльність Л. Берії, заступник начальника КДБ з контррозвідки Уділов зауважив, що з “приходом Берії на посаду Наркома НКВС в 1939, 1940 і 1941 роках за його вказівкою було переглянуто декілька тисяч справ на осіб, які відбували покарання або знаходилися під слідством за статтею 58 КК РРФСР. В результаті цього перегляду декілька тисяч громадян були тоді звільнені з-під варті і повернулися до виконання своїх службових обов'язків. Серед них, наприклад, майбутні маршали Радянського Союзу Рокоссовський і Мерецьков, генерал армії Горбатов, сотні інших генералів і командирів Червоної Армії. За вказівкою Берії з таборів були звільнені і на початку війни направлені в Червону Армію 157 тисяч молодих в'язнів¹².

Водночас була влаштована чистка в органах НКВС, внаслідок якої було звільнено 7 тисяч осіб або кожний п'ятий призначений на ключові посади в органи держбезпеки. Працівники органів НКВС були суворо покарані за здійснення ними злочинів. У листопаді 1939 року був оприлюднений наказ наркому внутрішніх справ СРСР „Про недоліки в слідчій роботі органів НКВС”, в якому висувалася вимога ретельно додержуватися кримінально-процесуальних норм у проведенні слідства. Також були ліквідовані позасудові органи трійки, двійки тощо. Наказ містив доручення про передачу незакінчених слідчих справ до судових органів¹³.

Разом з тим, не можна вважати берієвську „відлигу” як одну з форм застосування терору проти громадян, оскільки вересень 1939 року ознаменував собою нову хвилю політичних репресій. У лабетах радянських

спецслужб, які взяли контроль над західноукраїнськими землями, опинилися осадники, лісова сторожа, кращі представники української, польської, єврейської інтелігенції. Очевидно, не варто забувати про сина Великого Каменяра Петра Франка, академіка К. Й. Студинського та багатьох інших, доля яких до тепер залишається невідомою.

І все ж Л. Берія при всіх обставинах прагнув залишатися демократом. Виступаючи на площі перед домовиною Сталіна в його промові прозвучала обіцянка дотримуватися конституційних прав та свобод. „Робітники, колгоспне селянство, інтелігенція нашої країни мають можливість працювати спокійно і впевнено, знаючи, що Радянський Уряд буде піклуватися і невтомно зміцнювати їх права записані в конституції”¹⁴. Слова Наркома внутрішніх справ СРСР були не простою фразою, а програмою дій, яку потрібно було реалізувати.

У сучасній історіографії зазначені кроки Наркома внутрішніх справ СРСР Л. П. Берії сприймаються неоднозначно. Багато дослідників розглядають його як „холодне літо 1953 року”, інші ж вважають, що ця амністія дала свободу тим, хто був засуджений за політичними статтями. Відповідно до наших підрахунків саме таких налічувалося в Україні близько 30 тисяч осіб¹⁵.

Володіючи обширною інформацією про стан справ у державі, Л. Берія застосував превентивні заходи щодо розкриття культу особи “вождя народів”, прагнучи, таким чином, зміцнити свій авторитет реформатора і замаскувати особисту участь у минулих репресивних заходах як особи, що виконувала лише волю Сталіна.

Необхідно зазначити, що свою діяльність як реформатора він розпочав з ініціювання перегляду політичних процесів, які були проведені в післявоєнний період. Вже через тиждень після смерті Сталіна Л. Берія підписав два перших накази: “Про слідчі групи з перегляду ряду особливо важливих справ”, в якому передбачалося утворити чотири слідчі групи для розгляду в двотижневий термін справ арештованих лікарів, бувших

співробітників МДБ СРСР, колишніх працівників Головного артилерійського військового міністерства СРСР та арештованих співробітників МДБ Грузинської РСР. Другий наказ міністра внутрішніх справ Союзу РСР передбачав створення комісії з розгляду справ щодо виселення громадян СРСР із Грузії і зобов'язував її у місячний строк вивчити по кожній сім'ї законність підстав щодо виселення її у 1951 році¹⁶.

За пропозицією Л. Берії серйозні зміни відбулися у самому Міністерстві внутрішніх справ. У перші дні свого керівництва МВС СРСР він звернувся із пропозицією до Г. М. Маленкова щодо передачі цілого ряду (23 одиниці) головних виробничо-господарських управлінь, промислових підприємств, які раніше належали МВС, у розпорядження в інші міністерства з усіма фондами та грошовими асигнуваннями на 1953 рік. Було запропоновано передати Головне управління будівництва Далекої Півночі, Головне управління гірничо-металургійної промисловості та “Єнісейбуд” – у підпорядкування Міністерству металургійної промисловості; Інститут Гідропроєкт – у розпорядження Міністерству електростанцій і електропромисловості СРСР. Промислові підприємства МВС отримали Міністерства нафтової промисловості, шляхів сполучення, промисловості будівельних матеріалів, лісової і паперової промисловості, морського та річкового флоту. Це призвело до припинення діяльності великих будов соціалістичної індустрії, які практично забезпечувалися безоплатною працею в'язнів ГУЛАГу. До них можна віднести залізниці Салехард-Ігарка, Красноярськ-Єнісейськ, Байкало-Амурська магістраль, тунель якої повинен був сполучити материк з островом Сахалін, численні гідробудови – від Головного Туркменського каналу до Водно-Балтійського водного шляху¹⁷.

Перші реабілітаційні заходи були вибірковими і стосувалися лише деяких його найближчих співробітників Селіванського М. М., Ейтингома Н. І¹⁸. та родичів вищих партійних чиновників, а також засуджених строком до 5 років, т. т. за легкими звинуваченнями.

26 березня 1953 р. Міністерство внутрішніх справ СРСР інформувало Президію ЦК КПРС про те, що у в'язницях, колоніях та виправно-трудових таборах перебувало 2 млн. 526 402 особи, в тому числі 221 435 осіб, яких вважали особливо небезпечними¹⁹. Президії Верховної Ради СРСР був запропонований проект Указу “Про амністію,” який був прийнятий 27 березня 1953 р. і наступного дня опублікований в газетах “Правда” та “Известия.”

Указ передбачав амністувати близько одного мільйона політичних в'язнів, засуджених на термін до 5 років: чоловіків старших 55 та жінок старших 50 років, а також вагітних жінок та жінок, що мали дітей віком до 10 років. Значна частина амністованих була засуджена на підставі указів 1947 р., які визначали суворі покарання за крадіжки державного та особистого майна, за посадові злочини, самовільне відлучення з роботи²⁰.

Амністія вселила надію всім українцям на можливу в майбутньому справедливість щодо незаконно репресованих. Тисячі сімей жили сподіваннями на повернення з ГУЛАГу своїх рідних та близьких.

Йдучи далі Л. Берія пропонував, замахнувшись на святую святих, обмежити вплив партійної влади, доручивши її лише кадрові питання та ідеологічну роботу: „Хай Рада Міністрів все вирішує, а ЦК хай займається кадрами і пропагандою”¹ Він пропонував позбавити Особливу Наряду виносити вирок без судового розгляду і слідства щодо вищої міри покарання і позбавлення волі на 25 років.

Цілком очевидно, що за змістом у статті ми не стільки ідеалізуємо Лаврентія Павловича Берію. Він був людиною свого часу, який намагався рухатися в руслі тієї політики, ідеології, практичних дій, що були викристалізовані вищим партійно-державним керівництвом країни.

1. Лубянка. Сталин и Главное управление госбезопасности НКВД. Архив Сталина. Документы высших органов партийной и государственной власти. 1937-1938. – М.: МФД, 2004. - С.668.

2 .Бериевская „оттепель” // Аргументы и факты. -2004. - № 6, 24 июля.

3. Войналович В.А. Данилюк Ю.З. Ковтун Г.К. Масові незаконні репресії в 20-50-х років на Полтавщині. Київ, 1991. – С. 4-49. Бажан О.Г. Війна проти власного народу // Літературна Україна. – 1994, 29 липня.

¹ // Известия ЦК КПСС, 1991. №1. – С.153.

-
- Пристайко В.І., Шаповал Ю.І. Справа „Спілки визволення України”: невідомі документи і факти. – К.: Інтел, 1995.- 448 с.
4. Прокурорский надзор.// http://nadzor.pk.ru/analit/snow_a.php?id=159.
5. Лубянка. Сталин и Главное управление госбезопасности НКВД. Архив Сталина. Документы высших органов партийной и государственной власти. 1937-1938. – М.: МФД, 2004. - С.607.
6. Рубльов О., Чеченко Ю. Сталінщина і доля української інтелігенції в 20-50-х р.р. – К.: Наукова думка, 1994. - 350с.
7. Лубянка. Сталин и Главное управление госбезопасности НКВД. Архив Сталина. Документы высших органов партийной и государственной власти. 1937-1938. – М.: МФД, 2004. - С.607-608.
8. Лубянка. Сталин и Главное управление госбезопасности НКВД. Архив Сталина. Документы высших органов партийной и государственной власти. 1937-1938. – М.: МФД, 2004. - С.609-610.
- 9.
- ¹⁰ Карпов В.В. Генералиссимус. Историко-документальное издание. Книга первая. – М.: Вече, 2004. – С.85.
- ¹¹ Там само. – С.86.
12. Лисичкин В., Шелепин Л. Третья мировая информационно-психологическая война. // http://conrad2001.narod.ru/russian/library/books//wwlll/ww_2.htm...
13. Бериевская „оттепель” // Аргументы и факты. -2004. - № 6, 24 июля.
- ¹⁴ // Известия. 1953. № 59. 18 березня.
15. Центральний державний архів громадських об'єднань України – Ф.- 1. оп.24. спр.2834. – Арк. 9.
16. // Исторический архив. 1996. № 4. – С. 136 – 137.
17. // Исторический архив. 1996. № 4. – С. 137 – 143.
18. Російський державний архів новітньої історії – Ф.- 6. оп.3. спр.114. – Арк.3,5.
19. // Исторический архив. 1996. № 4. – С. 143 –145.
20. Реабилитация: как это было. - М.: МФД, 2000. – С. 16-18.

***Історія України: маловідомі імена, події, факти: Збірник статей. –
Вип.30 – К.: 2005. – С. 173-185.***